

NUTQ XATTI HARAКATI VA SHAXS HARAКTERI

Nizomiy nomidagi O'zMPU talabasi

Satibaldieva Madina

Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Saidova Nargiza Ismatulla qizi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada nutq, xatti-harakat va shaxs xarakteri o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilinadi. Nutq va xatti-harakat inson shaxsiyatini aks ettirishda muhim vosita sifatida ko'rib chiqiladi. Maqola turli ilmiy nazariyalar va empirik tadqiqotlar asosida shaxs xarakterini shakllantiruvchi omillarni yoritadi.

Kalit so'zlar: nutq, xatti-harakat, shaxs, xarakter, kommunikatsiya, psixologiya, ijtimoiy muhit, ta'lim, odat, muloqot

Аннотация: В данной статье анализируется взаимосвязь речи, поведения и характера личности. Речь и поведение рассматриваются как важные средства выражения индивидуальности человека. Статья освещает факторы, формирующие характер личности, на основе различных научных теорий и эмпирических исследований.

Ключевые слова: речь, поведение, личность, характер, коммуникация, психология, социальная среда, образование, привычка, общение

Abstract: This article analyzes the interrelation between speech, behavior, and personality. Speech and behavior are considered important means of expressing an individual's character. The article highlights the factors that shape personality based on various scientific theories and empirical research.

Keywords: speech, behavior, personality, character, communication, psychology, social environment, education, habit, interaction

Kirish. Shaxsiyatni tushunishda nutq va xatti-harakat insonning ichki dunyosi va ijtimoiy muhit bilan aloqasini ochib beruvchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Nutq nafaqat fikrni ifodalash, balki shaxsiyatning o'ziga xos xususiyatlarini ko'rsatishda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, xatti-harakat insonning ichki psixologik holati, odatlari va ijtimoiy munosabatlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, shaxs xarakterining tashqi ifodasi sifatida namoyon bo'ladi.

Bugungi kunda psixologiya, pedagogika va ijtimoiy fanlar sohasida nutq va xatti-harakat shaxsiyatni shakllantirishdagi rolini o'rganishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shaxs xarakterining rivojlanishi ko'pincha nutq va xatti-harakat orqali ifodalanadi va baholanadi. Shu sababli, nutq va xatti-harakatning shaxs xarakteriga ta'siri mavzusi ilmiy nuqtai nazardan chuqur o'rganishni talab qiladi.

Ushbu maqolada nutq, xatti-harakat va shaxs xakteri o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilinadi, turli nazariy yondashuvlar va empirik tadqiqotlar natijalari keltiriladi hamda shaxsiyatni shakllantiruvchi omillar yoritiladi.

Asosiy qism. Nutq va xatti-harakat inson shaxsiyatining asosiy ifodasi bo'lib, ularning o'zaro bog'liqligi shaxs rivojlanishi va ijtimoiy moslashuvida muhim rol o'ynaydi. Nutq nafaqat ma'lumot uzatish vositasi, balki insonning fikrlash, his-tuyg'ularini ifodalash va ijtimoiy aloqalarni o'rnatish vositasidir. Shu bilan birga, xatti-harakat insonning ichki psixologik holatini, odatlarini va atrof-muhit bilan munosabatini namoyon qiladi. Shaxs xakteri esa nutq va xatti-harakat orqali ifodalanadi, ya'ni insonning tashqi harakatlari va so'zlari uning ichki dunyosini ochib beradi. Nutq va xatti-harakat o'zaro ta'sir qiluvchi omillar sifatida shaxsning ijtimoiy, emotsional va psixologik rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, nutq shaxsning fikrlash uslubi va qaror qabul qilish jarayoniga ta'sir qiladi. Inson o'z fikrini so'z orqali ifodalash bilan birga, o'zini anglash va boshqalar bilan samarali muloqot qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Nutqning mazmuni, ohangi, tezligi va stilistik xususiyatlari shaxsning

xarakterini, hissiyotlarini va intellektual darajasini ko'rsatadi. Shu sababli, nutq va xatti-harakat bir-birini to'ldiruvchi vositalar sifatida qaraladi. Xatti-harakatlar esa ko'pincha nutq bilan parallel tarzda amalga oshadi, masalan, imo-ishoralar, yuz ifodalari va tana tilidagi o'zgarishlar so'zlarning mazmunini kuchaytiradi yoki ular bilan qarama-qarshi effekt yaratishi mumkin.

Shaxs xarakterini shakllantirish jarayonida ijtimoiy muhit, oilaviy tarbiya, ta'lim va madaniy qadriyatlar katta ahamiyatga ega. Inson bolalikdan boshlab nutq va xatti-harakat orqali atrof-muhit bilan muloqot qiladi, shu orqali o'zini namoyon etadi va shaxsiy xususiyatlarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, nutq va xatti-harakatlarni kuzatish orqali shaxsning ijtimoiy va psixologik xususiyatlarini tahlil qilish mumkin. Masalan, ochiq va faol muloqot qiladigan shaxsning nutq va xatti-harakatlarida ijtimoiy moslashuv, ishonch va yetuklik ko'rinadi, shuningdek, u o'z fikrini ifodalash va boshqalar bilan samarali aloqada bo'lish qobiliyatiga ega bo'ladi.

Nutq va xatti-harakatlar shaxsiyatning rivojlanishidagi o'zaro bog'liqlikni ham aks ettiradi. Shaxs o'z xarakterini shakllantirish jarayonida nutq va xatti-harakatlar orqali boshqalarga ta'sir ko'rsatadi, o'zini anglaydi va o'zini rivojlantiradi. Shu sababli, psixologiya va pedagogika sohalarida nutq va xatti-harakatning shaxs xarakteriga ta'siri alohida o'rganiladi. Maqola davomida nutq va xatti-harakatning shaxsiyatni shakllantirishdagi roli, ularning o'zaro bog'liqligi va shaxs xarakterini namoyon qilishdagi ahamiyati tahlil qilinadi, shuningdek, ilmiy tadqiqotlar va empirik natijalar asosida shaxsiyatni rivojlantiruvchi omillar yoritiladi.

Natijada, nutq va xatti-harakat inson shaxsiyatining ajralmas qismi sifatida qaraladi. Ular shaxsning ichki dunyosini ochib beradi, uning ijtimoiy muhit bilan o'zaro munosabatini ifodalaydi va xarakterining rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu bilan birga, nutq va xatti-harakatlarni tahlil qilish orqali shaxsning hissiy, ijtimoiy va psixologik xususiyatlarini chuqur anglash mumkin bo'ladi.

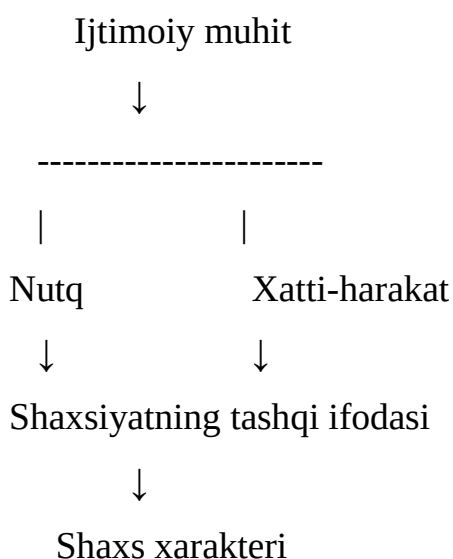
Jadval 1. Nutq va shaxs xarakterining asosiy xususiyatlari

Nutq xususiyati	Shaxs xarakteriga ta'siri	Misol / Izoh
So'z boyligi	Intellectual darajani ko'rsatadi	Keng so'z boyligi – bilimdon, o'z fikrini aniq ifodalash qobiliyati
Ohang va intonatsiya	Hissiy holatni namoyon qiladi	Yumshoq ohang – muloyim xarakter, kuchli ohang – qat'iyatli xarakter
Tezlik va ritm	Psixologik xotirjamlik yoki taranglikni bildiradi	Sekin va o'ylangan so'zlash – sabrli xarakter, tez va notayin so'zlash – shoshqaloqlik
Stil va nutq uslubi	Shaxsiyatning ijtimoiy moslashuvini ko'rsatadi	Rasmiy nutq – tartibli va tartib-intizomga moyil shaxs

Tahlil:

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, nutqning turli xususiyatlari shaxs xarakterining turli tomonlarini aks ettiradi. Masalan, so'z boyligi va nutqning stilistik xususiyatlari intellekt va ijtimoiy moslashuvga ta'sir qilsa, ohang va ritm hissiy va psixologik holatni ifodalaydi. Shu bilan nutq tahlili orqali shaxsning xarakteri, hissiyot va ijtimoiy qobiliyatlarini aniqlash mumkin.

Sxema 1. Nutq va xatti-harakat orqali shaxs xarakterini shakllanishi

Tahlil:

Sxemadan ko'rinib turibdiki, shaxs xarakteri nutq va xatti-harakat orqali namoyon bo'ladi va ularni shakllantirishda ijtimoiy muhit muhim rol o'ynaydi. Nutq orqali shaxs o'z fikrini ifodalaydi, xatti-harakat esa uning ichki hissiyotlari va odatlarini tashqi dunyoga ko'rsatadi. Shu bilan xarakter va shaxsiyat o'zaro uzviy bog'liq bo'ladi.

Jadval 2. Xatti-harakat va shaxs xarakteri

Xatti-harakat turi	Shaxs xarakteridagi izohi	Misol / Amaliy holat
Ijtimoiy faollik	Ochiklik, muloqotga tayyorlik	Guruh ishlarida faol qatnashish
Qoidalarini bajarish	Tartibli va intizomli xarakter	Belgilangan vaqtga rioya qilish, vazifalarni o'z vaqtida bajarish
Emotsional ifoda	Hissiyotlarni boshqarish yoki namoyon qilish	Yuz ifodasi, imo-ishora, tana tili orqali his-tuyg'ularni ko'rsatish
Qaror qabul qilish	Mustaqillik va qat'iyatlilik	Muammoni mustaqil hal etish va fikrini qat'iy ifodalash

Tahlil:

Jadval xatti-harakatlarning shaxs xarakterini shakllantirishdagi rolini ochib beradi. Ijtimoiy faollik va qaror qabul qilish qobiliyati shaxsning mustaqilligi va qat'iyatini namoyon etsa, qoidalarini bajarish va emotsional ifoda tartibli va muvozanatli xarakterni ko'rsatadi. Shu bilan xatti-harakatlar shaxsiyatni baholash va rivojlantirishda muhim indikator hisoblanadi.

Xulosa. Nutq va xatti-harakat inson shaxsiyatining ajralmas qismi bo'lib, ular shaxs xarakterini shakllantirish va namoyon qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Nutq orqali shaxs o'z fikrini ifodalaydi, hissiyotlarini bildiradi va atrof-muhit bilan samarali muloqot qiladi, xatti-harakat esa uning ichki psixologik holatini, odat va qadriyatlarini ko'rsatadi. Shu bilan birga, nutq va xatti-harakatlar bir-birini to'ldiruvchi vositalar sifatida shaxsiyatning ijtimoiy, emotsional va psixologik jihatlarini aks ettiradi.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shaxs xarakteri nutq va xatti-

harakat orqali rivojlanadi va ijtimoiy muhit, ta'lim, oilaviy tarbiya kabi omillar bilan mustahkamlanadi. Shuningdek, nutq va xatti-harakatlarni tahlil qilish shaxsning hissiy, ijtimoiy va intellektual xususiyatlarini chuqur anglash imkonini beradi.

Natijada, nutq va xatti-harakatni o'rganish shaxsiyatni rivojlantirish va xarakterini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ular orqali insonning ichki dunyosi, ijtimoiy qobiliyatlari va xarakter xususiyatlari to'liqroq tushuniladi, bu esa pedagogika, psixologiya va ijtimoiy fanlar sohasida samarali tadqiqot va amaliy ishlarga yo'l ochadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Nurmatova, M.H. Psixologiya / Психология / Psychology. Samarqand: SamDCHTI, 2025.
- 2.Abdirayimova, D. "Shaxs psixologiyasi va nutq munosabati tadqiqi." Uzbekistan Language and Culture, 2024.
- 3.Ivashko, K.S., Izosimova, S.A., Piguz, V.N., Kovaleva, K.V. "Computational linguistics in psychology: a key to understanding language and human behavior." Language and Text, 12(2), 2025. \
- 4.Kerz, E., Qiao, Y., Zanwar, S., Wiechmann, D. va boshqalar. "Pushing on Personality Detection from Verbal Behavior: A Transformer Meets Text Contours of Psycholinguistic Features." 2022.